

כאיל תערוג

פנינים על פרשיות השבוע וענינא דיומא

ממרן רבן של ישראל רבנו בעל אילת השחר שליט"א

מספריו הק' ומכתבי תלמידים

גליון 32 פסח תשע"ד

הליכות החג

חודש ניסן - ברכת האילנות אומר מיד בר"ח ניסן אחרי התפילה, ומשתדל ללכת למקום שיש בו ב' אילנות. [נהורה שאפשר גם בשבת לברך ברכה זו].

בשבת הגדול אינו אומר את הגדה וכדעת הגר"א, והסביר רבנו את דבריו: דהנה בביאור הגר"א כתב על דברי הרמ"א (סי' ת"ל) שאומרים בשבת הגדול את הגדה, שמאז התחיל הגאולה ע"י לקיחתו, אבל הוא דבר שאינו דהא מפורש במכילתא (ס"פ בא) שומע אני מר"ח, ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך עכ"ל. ולכאורה במכילתא רק כתוב שאי אפשר לצאת יד"ח המצוה קודם ליל פסח, ומה הקושיא על הרמ"א דהא גם לדבריו אינו יוצא בזה יד"ח המצוה. וצ"ל דהגר"א למד דהילפותא בזה דלא שייך ענין הסיפור קודם, והמספר קודם הרי זה כמספר באמצע השנה. את החמץ מוכר ע"י חתנו הגר"ז ברלין שליט"א אצל מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, ומשכיר במכירת י"ג, את המקומות שלא משתמש בפסח כדי לא להתחייב בהם בבדיקה.

אינו נוהג למכור את הספרים לגוי, מפני שנוהג כל השנה שלא לאכול לידם, הן מחמת החמץ, והן מחמת חשש תולעים שיש בספרים. [בשנים הראשונות שהגיע לבני ברק היה מניח מחיצה קלה כנגד הספרים, אך לאחר מכן הפסיק].

על השיש מניח חתיכות עץ גדולות, ועליהם מניחים ניר כסף. [ושנה אחת נקרא בער"פ למקום ציבורי ליד כפר סבא להגעיל כלים, והלך לשם בהוראת החזון איש עם כמה רבנים, וביניהם מרן הגר"ג אלדשטיין שליט"א].

בדיקת חמץ - רבנו מניח פתית א' שיש בו כזית, ושאר הפתיתים פחות מכזית, ומניחם בשקית ניילון סגורה היטב. (הגדש"פ אילת השחר עמ' י')

בשעת הבדיקה מקפיד לבדוק גם את ארון החשמל שבחדר המדרגות, כי יש חשש שמכניסים שם חמץ.

ערב פסח שחל בשבת - כשחל ער"פ בשבת מוסיף רבנו בנוסח הביטול 'ולהוי הפקר אם צריך להפקיר', דאל"כ הוי הפקר שלא לצורך ואסור. [דהנה במ"ב תל"ד סק"ח כתב וטוב לומר ליבטיל ולהוי הפקר, לחוש להתוס' דביטול הוא הפקר, אכן דעת הרמב"ן ריש פסחים דביטול לא הוי הפקר, וראיתו מהא דמותר לבטל בשבת ויו"ט והלא אסור להפקיר בשבת, וא"כ בער"פ שחל בשבת להרמב"ן לא עבד שפיר אם יאמר לשון הפקר, ולכן יאמר ליבטל ואם צריך הפקר שיהא הפקר. (שיעורי הגר"צ פלמן שליט"א)]

ערב פסח - את החמץ היה נוהג לשרוף בעצמו, אבל בשנים האחרונות שולח שליח שישרוף בשבילו. [נראה להלן כע"ז על הגר"ז].

וכשחזר השליח אומר רבנו כל חמירא.

אומר סדר קרבן פסח בערב פסח, וכשיש זמן אומר את הסדר הארוך שע"פ הגר"א. [והסתפק רבנו האם האומר פרשת פסח מצרים, נחשב כאילו הקריב פסח דהרי זה היה פסח לשעה, (אילת השחר בא יב, ג)].

בשנים האחרונות אומר גם את אגרת רבי שמשון אוסטרופולער זיע"א בערב פסח.

אינו אוכל פירות בערב פסח, כדי שיאכל את החרוסת לתאבון. [ועי' ברמ"א בסו"ס תע"א ש' דאי"צ להקפיד בזה]

נוהג בביתו להדליק נרות גם ביו"ט קודם השקיעה. [אבל שאר בני הבית שמדליקים שם על השולחן, מדליקים בלילה].

מדליק ד' נרות. [וככל שבת]

אינו נוהג לאפות מצות בע"פ, וכשהיה בכפ"ס ביקשו מרבנו שיבוא לאפיה של ע"פ, והיה שם, אבל כמדומה שלא אכל מהמצות האלו. את המצות מביא לו בנו הגר"מ שליט"א, מחבורה שנעשית בי-ם ועושה בהם את כל הקנינים, קונה בחצר, ועושה הגבהה, ומשלם כסף כדי לקנות גם בקנין כסף, ואינו רוצה להסתמך שיהיה זקן במלוה וכדו', אלא משלם במזומן. [היתה תקופה שעשה מצות בחבורה של כולל פוניבז']

ליל פסח - ההלל בליל פסח נהגו בכולל חזון איש [שם היה מתפלל בשנים מסוימות] לומר בלא ברכה, אמנם בזמנים שהיה מתפלל

בירושלים בפסח, היה הש"ץ מברך ומוציא את כולם, וכן בשנים האחרונות שמתקים מנין בביתו, הגאון ר' אהרן רוטר שליט"א

שמנהגו מארץ מולדתו - רומניה להגיד הלל בברכה ניגש לעמוד ומוציא את כולם. [ובשנה הראשונה שהתפלל בביתו אמר לרבי ישעיהו לוינשטיין שליט"א שיגש לעמוד, ואמר לו אתה התפללת בפוניבז' ושם מברכים על הלל, ולכן תברך ותוציא את כולם. [נראה הליכות הגר"ז]]

בדרך כלל הסדר מתחיל רק אחרי זמן "זעקסטיל" - [ששית היום שהם ב' שעות זמניות אחרי השקיעה].

אינו מחלק לילדים קליות ואגוזים.

בנו הגדול הגאון רבי משה שליט"א מיסב על שולחנו בליל הסדר, ובשנים קדמוניות היה עולה רבנו לבית בנו בירושלים.

לובש קיטל בליל פסח.

את הקערה מסדר כפי סדר האר"י, ומניח ג' מצות, ומניחם בנרתיק אחד

כשיש מקום מניח את הסימנים ליד הקערה, ואם אין מקום מניח על הקערה.

קערה עושים לו ולבנו שליט"א ולנכדים הנשואים המסובים שם.

מניחים על השולחן את כלי הכסף של פסח. [ועל דברי המשנה ברורה סימן תע"ב ס"ק ו' שהמהרי"ל הי' מניח על שולחנו בליל פסח כלים נאים משכונות של נכרים לשמוח בראייתם. ציין רבנו שכע"ז מבואר במהרי"ל בליקוטים בסוף הספר, שהעידו על ר"ת כשהי' רוצה ללמוד תמצית מהלכה חמורה, הי' נותן לפניו תל של זהובים לשמוח בהם, ונתרחב לבו ולמד בכח עכ"ל. (ימלא פי תהלתך תפילה עמ' שכ"ט) ושנה אחת שיצא הספר ימלא פי תהלתך על תפילה לפני פסח, והיה לרבנו שמחה גדולה מזה, ואמר שיניחו את הספר על שולחן הסדר, **כי זהו הכלים נאים שלו ויתרבה השמחה**. [ואח"כ הראו לו שמסופר (ס' בינה לעתים ניסן או רי"ז) כע"ז על הגאון רבי הלל ליכטנשטיין מקלמייא זצ"ל בליל הסדר. שהיה נוהג לעטר את שולחן הסדר עם כל חיבוריו שהיו לו בכת"ק. והכריז "הרי דוד המלך ע"ה משמיע טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, ואני מקיים את הדין יפה, ומעטר השולחן של הסדר בכלי זהב"].

להסיבה מביאים כסא מיוחד עם משענת, ומניחים שם ב' כריות, ובשנים הקודמות היה עושה הסיבה כשהוא שוכב באלכסון ממש. **הנני מכיין** - אומר את הנני מכיין שנדפס באור השנים לבעל הפרדס. [והוא אחד משני הספרים שאדונו הגר"א זיע"א נתן את הסכמותו]

רבנו שליט"א הוציא לאור ספר זה מחדש, והקדים הקדמה נלהבת (בעילום שמו) לבאר גודל התועלת בהנהגה ע"פ ספר ק' זה, באופן קיום המצוות, וכך כתב: ימלא פינו שבח ויהודי לשמו יתברך על שהינינו וקיימנו והגיענו להו"ל ספר אור השנים, מהגאון הקדוש ר' ארי' ליב עפשטיין ז"ל אבד"ק דקעניגסבורג. הספר, הוא מנין המצות מסודר לעבודת האדם מדי יום ביומו, בצירוף אמירה בפה לפני כל עשייה שהוא מזומן לקיום המצוה. והנה עיקר עבודת האדם בעוה"ז הוא בעשיית המצות, ומקרא מלא הוא בסוף קהלת 'סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם' וכיון שזה תכליתו, מובן מאליו, שכל מה שמרבה בעשייתו הוא עולה יותר ברום המעלות. ואף דהדברים פשוטים לא נתמעט חשיבות הדברים לשן לנו את זה, כדי לחזק בליבנו את זה, ועל יסוד זה סובב והולך הספר. ומאריך שם בענין המצוות ונדפס בימלא פי תהלתך (ח"א עמ' קו - קז).

ומסיים: והנה הספר הזה שלפנינו, שכולו בנוי על התכלית הזה, לחזק בלבבותינו ענין המצות, עשייתם, וזכירתם, להלהיב לב האדם לפני עשייתו, שידע מהו רוצה לעשות, **ולב מי לא יבין שספר כזה נחוץ מאד בכל הזמנים**. בדורות הקודמים חיו הרבה צדיקים, שהי' ניכר מכל אורח חייהם, איך שהם חיים ברוח זה שהמצות הן נשמות אפס. אמנם ע"י ירידת הדורות נתמעטו מאד הצדיקים, וספר כזה משנה צורך הוא לנו, כי בספרים מסוג זה, במיוחד יש אפשרות לתאר לעצמו עובד ה', שמכל תנועה נראה עבודתו ליוצרו, בקיום כל מצוה באהבה ובהתרגשות. נראה להביא ברכה לתוך ביתנו ללמוד ממנו, להרבות במעשה המצות, גם זכותו של המחבר, יעמוד לנו לזכות להיות מהזוכים ומזכים בקיום המצוות כרצונו יתברך.

סימני הסדר

קדש - את הקידוש אומרים כל המסובים ביחד, וכן את כל ההגדה, והברכות.

אומר את הקידוש בישיבה, וכן נוהג בקידוש כל השנה.

יין ולא מיץ ענבים - בשנים האחרונות לד' כוסות מוזג רוב כוס יין, והשאר מערבו במים או במיץ ענבים. ואמר רבנו דאין הבדל ביניהם, כי כמו שאדם השותה בקבוק מים לא ישתכר, כך אם ישתה בקבוק מיץ ענבים לא ישתכר, דמיץ ענבים אינו משמח לבב אנוש. [ובהגדה עמ' קצ"ב מובא בשם רבנו שאמר: אומרים בשם הגאון ר' יוסף שלום אלישיב זצ"ל שצריך לשתות יין בד' כוסות שזה משמח ולא מיץ ענבים וכדומה (ואפשר למזוג חצי או שליש כוס יין עם מיץ ענבים לפי חזוק היין) ולכאורה משמע כן מדאיתא בנדרים מ"ט ב' דר"י חשש בראשו משתית ד' כוסות מפסח עד עצרת, ואם אפשר לשתות מיץ ענבים למה שתה יין, דהא מבואר בפסחים י"ג א' שזמן ביעור ענבים הוא בפסח, משמע שהיו ענבים עד פסח ויכלו לעשות מיץ ענבים. ועוד אמר רבנו שהאירו לו דבהגהות מרדכי על הגמ' בפסחים ק"ח ב' 'אחד חדש ואחד ישן' כתב, 'וא"ת היאך יכול להיות יין חדש בפסח, י"ל כגון שהי' לו אשכול של ענבים ועשה מהן יין' הרי שזה הי' באפשרותם].

רבנו נוהג למלאות פיו במלא לוגמיו לפני שהוא מיסב, ואז מטה ושותה בהסיבה, וממשיך לשתות את כל הכוס בהסיבה, וכך חוזר ושותה בג' פעמים את הכוס. (הגדש"פ עמ' מ"ז) [והסביר פעם דהסיבה היינו שנשען גופו "וראשו" על הצד, ולא סגי במה שגופו נשען וראשו באויר. אלא דסגי אם נשען ראשו על ידו, (היינו שתופס הראש בכף ידו הנשען על הצד). דלפעמים קשה לשתות את בשתיית הכוס בהסיבה, דכשנבא להכניס לפיו נשפך היין, לכן העצה היא שילגום מעט יין בפיו כשהוא יושב, וקודם שיבלע ייסב על צדו ויבלע היין, וכך יעשה כמה פעמים עד שיגמור הכוס, ומה שמכניס לפיו בלי לבלוע אינו כלום].

העיר כמה פעמים על הא שיש הפסק של ע"ב דקות בין כוס א' לכוס ב' וא"כ צריך לומר ברכת מעין שלש, וכך נהג כמה שנים לברך מעין ג' על הכוס הראשונה כשראה שעומד לעבור הזמן. [וראה מנחת שלמה קמא סי' י"ח מש"כ בזה מרן הגרשז"א זצ"ל בהרחבה] סיפר רבינו שמזמן המלחמה [היינו מלחמת תרע"ד - תרע"ח] היתה עניות נוראה, והשתמשו לארבע כוסות ב"תה" עם סכרין. וראה בשו"ע סי' תפ"ג סעי' א' בהג"ה שיוצאים בחמר מדינה [והוסיף רבנו שמרן הגרש"ע זצ"ל הורה שיכולים להבדיל על תה].

ורחץ - כמנהגו בכל השנה שנוטל ידיו היכן שמקדש, מביאים לו לשולחן את הנטיף.

כרפס - לוקח תפוחי אדמה לכרפס, כמנהג אנשי ליטא, [ואף שם לא חששו לדברי החיי אדם שאסר לאכול תפוח"א בפסח מחשש קיטניות]. ואכלו בלא הסיבה.

יחץ - אין נוהגים בבית רבנו מנהג גניבת האפיקומן, ובדרך כלל מניחו מתחת לקערה, או מטמינו ליד הכרים של הסיבה. ועורר רבנו לנוהגים שגונבים את האפיקמן, שכדאי לאב לומר שהוא מרשה לגנוב את האפיקמן, ולא יכשלו באיסור גניבה ע"מ למיקט.

מגיד - מה נשתנה אומרים כל הילדים וגם הגדולים בזה אחר זה, ולפעמים חוזר ואומר גם הוא. [והסביר פעם, שבאמת אי"צ לחזור שוב, אבל כיון שהילדים לפעמים מחסרים מילים מהנוסח כדי לחזור ולומר הכל].

במהלך ההגדה אומר כמה וכמה ענינים שנוגעים לפשט ההגדה, ואם שואלים עונה ומרחיב בעניני ההגדה. [והדברים נדפסו בהגדה של פסח אילת השחר].

משתמש ב"הגדה עם רל"ח פירושים", ורגיל לומר דברים מסוימים המובאים שם.

בשנת תשנ"א היה בליל הסדר רק עם הרבנית ע"ה, וסיפירה הרבנית לאחר מכן שאמירת ההגדה ארכה כשעה שלימה, כי רבנו תירגם וביאר לה כל קטע וקטע באידיש. [והזכיר פעם רבנו שליט"א דרך נהג החפץ חיים לומר את הגדה לתרגם לבני ביתו לאידיש]. שופך בזרת באמירת י' מכות, והיו כמה שנים ששפך מהכוס.

מצה - רבנו נוהג לעת זקנותו ללעוס המצות בפיו קודם שמיסב ואז מיסב ובולע. (הגדה עמ' קיב), וכן איתא בהגדת הגרשוני עמ' ק"ז שכן נהג החפץ חיים לעת זקנותו.

סובר דא"צ להחמיר לכזית כשיעור הגדול אלא בכזית א', אבל לאכול כשיעור ב' כזיתים שהוא בגדר חומרא והידור א"צ בו שיעור הגדול. (שם עמ' קיב)

רבנו אוכל כל ימי הפסח רק מצות יד, ולילדים עד שנכנסו לישיבה גדולה היה נותן מצות מכונה לימות החג. ושנה אחת כשהיה בשוייץ והיה רק מצות מכונה, אכל את המצות בלי ברכת 'על אכילת מצה'. וראה להלן הליכות הגר"ז מה שהבאנו בזה.

אינו אוכל שרויה אפי' שמנהג אבותיו היה לאכול שרויה, ואמר: בל"נ איני אוכל שרויה בפסח, משום שכשהייתי צעיר הייתי צריך לאכול אצל אנשים שלא סמכתי עליהם כ"כ, ולא רציתי לאכול אצלם בפסח, לכך אמרתי להם שאיני אוכל שרויה, ומאז לא אני לא אוכל שרויה. ושאלוהו א"כ איך אכל במשך ימות השנה ואמר: טריפות לא האכילו אך בפסח חששתי...[ולכן כשבנו התחתן אמר לו רבנו שיכול לאכול שרויה, דא"צ מנהג המשפחה אבל שלא יאכל שרויה בכלים של].

[וגם מנהג אשתו היה לא לאכול שרויה כפי שנהגו בבית אבותיה]. שנה אחת הוצרך לאכול את המצה שרויה במים, ואכל כך את המצות.

מרור - למרור מלפנים היה אוכל חריין. וכשאסרו הרופאים עליו לאכול חריין, היה לוקח חסה, אמנם כיון דהחזו"א סבר דלא יוצאים בזה, היה מבקש שיוציאו אותו בברכה 'על המרור', ובשנים האחרונות [החל משנת תשס"א] שמביאים עולשין, אוכל את זה ועדין מבקש שיוציאו אותו כיון שלא מרגיש המרירות. [ולפעמים חושש שלא יצליח לאכול כזית, ולכן מבקש שיוציאו אותו בברכה].

וב' שנים השיגו לו עלי חריין, ואכל ובירך עליהם. ואמר שלראשונה בחייו הרגיש מרירות, דתמיד רק מרגישים את החריפות של החריין, שמבטל את המרירות. [ועי' מג"א תע"ג סק"ב דעלין עדיפים מהקלח עצמו, והמנהג לאכול עליו למרור והקלח לכורך עיי"ש].

אמר רבנו שליט"א שמי שאין לו שיניים ללעוס, וגם החניכים חלשים מכדי ללעוס את המאכל, יש לדון שאינו יכול לקיים מצות מרור, דהרי קי"ל בלע מרור לא יצא משום שלא טעם טעם מרור, אמנם תמה רבנו אמאי לא יצא, הא אכילה זה בהבליעה ולא הליעסה, וכ"ת דבעינן טעם מרור, מ"מ גם בבליעה יש קצת טעם מרור. והציעו את הדברים קמיה מרן הגר"ש זצ"ל, ואמר דא"י אם אכל מרור טחון ומפורר יצא יד"ח, והא דמבואר דבלע מרור לא יצא הכונה שבלע קלח מרור כמות שהוא דבזה לא מרגיש כלום בבליעה, והורה הגר"ש זצ"ל לזקן שאין לו שיניים ללעוס דיוכל לחתוך המרור לחתיכות קטנות או לפרו ואז סגי בלעיסה גם בחניכים חלשים.

כורך - אינו אומר זכר למקדש כהלל לפני כורך, וכמדומה שהוא אומר את זה בהרהור, ודו"ק.

שולחן עורך - אינו אוכל דגים בפסח, מפני שבשנת תש"ה כשהיה בשוייץ היה חשש שמנקים את הדגים עם ספירט חמץ, ואז לא אכל דגים, ומני אז הפסיק לאכול דגים, אבל לבני ביתו מתיר לאכול, וגם אינו מקפיד על הכלים. וראה מאמרו של הגר"ח רוטר שליט"א בקובץ אור ישראל ל"ט עמ' קל"ג, שמביא מדברי רבנו שליט"א בענין זה עיי"ש.

משתדל להסב בכל הסעודה, אמנם בשנים האחרונות מיסב רק בדברים שמחויבים מעיקר הדין.

הלל - לפני אמירת שפוך חמתך, אומרים ברוך הבא, ועומדים ואומרים שפוך חמתך.

אינו מקפיד להספיק לומר הלל לפני חצות, ואמר שהוא רוצה לעשות כן, אבל אינו מצליח. ורק פ"א שנחלש ועשו את הסדר במהירות הספיק לשתות את הכוס ד' לפני חצות.

נרצה - אחרי הסדר אומר שיר השירים בחדרו, ולומד עד שתחטפנו שינה.

ימי הפסח - כשהיה בירושלים ביו"ט אצל בנו שליט"א, היה הולך ביו"ט ביום לכותל המערבי. [אמנם אינו מקפיד לילך בכל רגל לכותל המערבי]. בימי הפסח רגיל לאכול [כפי כוחו לאכול כזית כדא"פ של מצה] פעמיים ביום סעודת פת, כדי לאכול כזית מצה בכל פעם, לקיים מצות מצה כדברי הגר"א. [וגם כדי לאכול ב' סעודות פת בכל יום בחוה"מ] ובשביעי של פסח אוכל גם סעודה ג'. והעיר רבינו שהרוצים לקיים את דברי הגר"א כדאי שיכוונו לשם מצוה כי במצוות קיומיות בעינן כוונה. והסתפק רבינו האם עדיף לאכול סעודה ג' ביו"ט ראשון כשלא יוכל לאכול במוצאי יו"ט סעודה או שסעודה בחוה"מ עדיפה. אינו מקפיד לשתות רביעית יין בכל יום בחוה"מ. בשנים הקודמות הקפיד רבנו להכין מים לכל הפסח, ושנה אחת אשתו שכחה ושתתה מים רגילים והצטערה טובא, ומאז הפסיק במנהגו זה [ולא חזר למנהגו הראשון גם אחרי פטירת הרבנית].

ספירת העומר - אומר את הספירה 'בעומר', ומיד אומר 'לעומר', ולא חוזר על כל הנוסח.

הנשים בביתו ספרו ספירת העומר אך בלא ברכה, ורק ביום המ"ט לספירה הורה רבנו להם שאם לא שכחו מלספור אפילו יום אחד עד עכשיו יספרו הלילה בברכה, דהרי כבר אין חשש שכחה. וסיפר רבנו שאצל הבית הלוי נהגו הבנות לברך על ספירת העומר, כי לא חשש שישכחו. דלשיטתו [בשו"ת ח"א סי' ל"ט] אף אם שכחו יום א' לספור עדיין יכולות לברך.

הגאון רבי חיים ערלנגר זצ"ל משוייץ, היה בליל הסדר משורר בצאת ישראל באופן מיוחד, והיו רבים באים לשמוע את זה. והסביר שהלחין את הניגון ששמע בעת שרבנו למד בלילות בישיבת במונטריי, על המזמור זה. והניגון הזה נתן לו את חשקת התורה כל חייו.

הלכות והליכות מרן החזון איש בעניני יו"ט ופסח

דברים שנשמעו מפי רבנו שליט"א

חריכת המצה לעשותה שלימה

הורה החזון"א שמועיל אם יחרכנה באור לעשותה שלמה. [ואי"ז נוגע לאין אפי' אחר אפי' דשבת, משום דלגבי ברכת המוציא סגי במה שנראית שלימה]. ואמר רבנו דיש להסתפק בהא דלחם שחסר בו א' ממ"ח נחשב שלם לענין לחם משנה, מה יהי' אם בירך המוציא בשבת או ביו"ט על לחם או מצה שלימה, וחתך מעט פחות ממ"ח לטעום המוציא, אם זה נחשב עדיין שלם, [בשביל אחר שרוצה לברך, או לסעודה אחרת], או דילמא דוקא כשנחסר מעצמו או שחיסר לסיבה אחרת, אבל אם נשתמש בו ללחם משנה ובצע עליו, לא חשיב כבר שלם, דהוא כעין תרתי דסתרי דנקרא שבצע עליו ומצד שני הוא עדיין שלם לאותו ענין. ומסתבר דבאופן זה לא חשיב שלם, דאל"כ יכול ליקח מצה אחת גדולה ויקח מעט ממנה בכל סעודה. (פרי חיים 24)

מצת מכונה

כשח"א הוציא הנהגות החזון איש, וכתב שהחזון"א סבר שמצות מכונה דינם כחמץ, העיר לו רבנו דאי"ז נכון, דהרי החזון"א נתן לזוגות הרבנית ע"ה לאכול מצות מכונה, וכי יתכן שנתן לה לאכול חמץ. (כ"ת)

מרור שטעמו מתוק

החיי אדם כתב דיוצאין ידי מרור באכילת חסה, אע"פ שהיא מתוקה, כיון שלאחר זמן נעשית מרירה. אך החזון"א בסי' קכ"ד לדף ל"ט הרבה להשיב דהעיקר הוא להרגיש טעם מרור, והרי בלע מרור לא יצא כי לא הרגיש טעם, והאיך יוצא במתוק ע"ש. אך י"ל לסברת החיי אדם דמה שאמרו בלע מרור לא יצא, היינו דחז"ל הצריכו שירגיש טעם הירק שקבעו חז"ל שהוא בכלל מרור שאמרה תורה, אבל לא צריך שירגיש מרירות דוקא, אלא כל שהרגיש טעם הירק היינו טעם מרור שאחז"ל. ולפי"ז אם יבלע חסה, לא יצא, דלא הרגיש טעם הירק. (פרי חיים 24)

עוד אמר רבנו בזה: החזון"א (או"ח סימן קכ"ד בהערות לדף ל"ט) כתב מבואר דעיקר המצוה דמרור להטעים מרירתא, ולפיכך מן המובחר שיהא מרירא טפי וכו'. ויל"ע דאמר בירושלמי בסוגין התיבון והרי חזרת מתוק הרי אינו קרוי חזרת אלא מתוק, ר"ח בשם ר"ה כל עצמו אין הדבר תלוי אלא בחזרת, מה חזרת תחלתה מתוק וסופה מר וכו', ומשמע לכאורה דיוצאין בחזרת שלקטה בעודה מתוק משום שסופה מר וכו', ולכן נראה דגם הירושלמי סובר שאין יוצאין בחזרת עד שיפול בו המרירות ע"ש דבריו. אמנם עי' בב"י או"ח סימן תע"ג שכתב ומ"ש ועיקר המצוה הזאת בחזרת. שם בגמ' א"ר אושעיא מצוה בחזרת ולא ידעתי למה השמיטו הרמב"ם אולי שהוא מפרש מצוה נמי בחזרת אע"פ שהיא מתוקה ואין בה מרירות עכ"ל.

נזהרים מחמץ

החזון איש התבטא פעם שמתפלל על כך, שישנם אנשים שבפסח מדקדקים מאד בזהירות נוראה על כל חשש רחוק של חמץ, ואם נופל משהו על הרצפה זורקים אותו מיד! אבל במשך השנה מה שנוגע לאיסורי טריפה החמורים, אינם מקפידים כ"כ. אף שבפסח בודאי אין חשש שיעברו על איסור דאורייתא, וטריפה רוב החששות הם על דאורייתא... והוסיף רבינו, "יש דבר חמור יותר מטריפה, שזה כמעט תמיד דאורייתא, והוא עון חמור הרבה יותר, ובכל זאת אנשים אינם נזהרים ממנו כל כך, והוא – איסור לשון הרע..." (פרי חיים קע"ח)

הגר"מ סולוביצקי מסיב בשולחן החזון"א

סיפר רבנו שהגאון ר' משה סולוביצקי זצ"ל היה רגיל להיות בליל הסדר אצל דודו מרן הגרי"ז זצ"ל, ושנה אחת שהיה עוצר מפני המלחמה היה אצל החזון"א. הוסיף מרן הגרי"ח שליט"א שר' משה ביקש ממנו שישאל את החזון"א כמה שיותר שאלות, כי החזון"א לא היה מוסיף על ההגדה ורק אם היו שואלים היה משיב, ושאלתי למעשה רק שאלה אחת, כמדומה מה הכוונה אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו, מה ענין בזה, והשיב שדרך המודה לפרט לפרטי פרטים כל תהליך הנס שנעשה לו. (מנחת עמי רפ"ה)

מצה ללחם משנה

החזון"א בקובץ אגרות (ח"א קפ"ח) כתב על ע"פ שחל בשבת לדקדק שלא ישאר חמץ, ולבטל בשביל זה לחם משנה, רק לצרף מצה בשביל לחם משנה. וזה חידוש, שאע"פ דמקפידים שהלחם והמצה לא יגעו זה בזה בכל זאת הם מצטרפים ללחם משנה. (הגדש"פ)

חמץ שבים

הנה בפסחים ל' איתא אמר רבא הלכתא חמץ בזמנו בין במינו בין שלא במינו אסור במשהו כרב וכו', ושאלו להחזון"א דמאחר שאיסור חמץ בפסח הוא אפילו במשהו, (עי' שו"ע סימן תס"ג סעיף י"ב) א"כ פירור אחד של חמץ שנמצא במים יאסור את כל המים, וענה דגם למשהו יש שיעור. (אילת השחר שמות יב, יט) ובהערות הגר"ח שליט"א לס' אעלה בתמר ציין. אני אמרתי ככה מסבירא שגם למשהו יש איזה שיעור מסויים. ושוב מצאתי בדרכי תשובה על יו"ד שכתב כן [א"ה עיין דרכי תשובה סימן ק"ב ס"ק ט"ז] ובתשובות ופסקים למרן ז"ל סוף סימן קכ' כי וז"ל ולענין הבריכה הוי ספק משהו בדלא הוחזק וגם נותן טעם לפגם דמים שנשרה בהן פת דרך בני"א לשפכן ולדעת המחבר מותר עכ"ל. ובהגהות הגר"ח"ק שם נדפס בתחילת הספר כתב ע"ז כנראה הנידון אם מותר לשתות בפסח מי בריכה שיש חשש שמא זרקו לתוכה פירורי חמץ עכ"ל וזהו טעם אחר להתיר זה.

יו"ט שני בבני ברק

מרן החזון"א חשש משום יום טוב שני אף בבני ברק, והיה נזהר בו בכל מלאכות דאורייתא. (אעלה בתמר סעי' לו) וכשסיפרו לפני רבינו מה שסיפר הגר"ח"ק כי פעם ביקש ממנו מרן ז"ל שידליק עבורו את החשמל ביו"ט שני ואע"פ שידע מרן ז"ל שגם הוא נזהר בזה, והגר"ח"ק אמר שחישב בדעתו דהא כבוד רבו הוה דאורייתא, ואילו שמירת יו"ט שני הוה רק ספק דרבנן, והזדרז והדליק, ונענה רבינו ע"ז ואמר, דהלא אם א"ל רבו לעבור על איסור תורה אל ישמע לו ואפי' על איסור דרבנן, וא"כ אין בכה"ג כלל חיוב של כבוד רבו, וע"כ דאף דעת מרן ז"ל הי' דליכא איסור בדבר וא"צ לשמור יו"ט שני עכ"ל רבינו. (שם בהערות)

הליכות מרן הגרי"ז בעניני יו"ט ופסח

דברים שנשמעו מפי רבנו שליט"א (מתוך הספר אעלה בתמר שעומד לצאת לאור)

א. בגדי שבת בשאיבת המים

זכורני מעיר בריסק שהגרי"ז היה לובש בגדי שבת בשאיבת מים שלנו לאפיית מצות. ויש לדון אם שייך הידור מצוה בהכשר מצוה, כמו בהכנת מים שלנו. [א"ה, ובשם הגרמ"ד שליט"א אמרו שהגרי"ז הורה להם בא"י ללכת עם בגדים נקים לשאיבת מים שלנו, ולכן הלכו עם הבגדי שבת שהם נקיים יותר].

ב. שליח לשריפת חמץ

שמעתי שהגרי"ז היה שולח שליח שישורף את החמץ שלו בערב פסח ולא היה מקפיד לשרוף בעצמו. ואמר דכיון אינו אלא מנהג, עיין ש"א או"ח סימן תמ"ה ס"א, אין צריך לשרוף בעצמו ואפשר גם ע"י שליח.

ג. מצות מכונה

בזמן המלחמה כשהייתי במדינת שוויץ לא היה ניתן להשיג מצות עבודת יד רק מצות שנעשו על ידי מכונה. ויש בזה שאלה של חסרון לשמה מכיון שאינו נעשה בכח גברא רק על ידי מכונה. ונצטערתי מאד על זה שאיני יכול לקיים מצות כזית מצה בליל הסדר כדרכי במצות יד. ונאלצתי בדלית ברירה לאכול באותה השנה את הכזית מצה ממצות מכונה. אך חששתי מלברך עליהם ברכת אכילת מצה ואכלתי בלי ברכה. לימים אחר זמן כשהגעתי לארץ ישראל אצל הגרי"ז סיפרתי לו זאת, ואמר לי שלאביו הגרי"ח היה רק צד אחד בעלמא שלא יוצאים בזה, אבל למעשה אפשר לברך ע"ז. כמדומה שאמר לי עוד ששנה אחת כשהיה מחסור במצות היקל הגרי"ח לאכול כזית ראשון ממצות שלישית העיסה שלהם נעשתה ביד וההמשך ע"י מכונה, וצירף לזה את שיטת ר"ת (פסחים לו, ב) דמשנעשית עיסה יש כבר שם פת. [ומבן רבנו- הגר"מ שליט"א שמענו שהגרי"ז אמר לרבנו שבשעה שהגר"ח התיר את המצות מכונה החזיק בידו את דברי הר"ש בחלה].

ד. כובע ליום טוב

ביום טוב היה הגרי"ז הולך לבית הכנסת הגדול בריסק עם כובע צילינדר, שהיה כובע יפה שנהגו אז לחבשו הרבנים האשכנזים. אך כאן בארץ ישראל לא הלך ביו"ט עם כובע זה, כי כאן לא היה רב. גם בראש השנה ראיתי שלבש הכובע של יום טוב לתפילת מנחה, דבבוקר היה מעוטף בטלית.

ה. יו"ט שני בארץ ישראל

הגרי"ז חשש בצנעה לשמור יו"ט שני גם לאחר שעלה לארץ ישראל. ואף בהיותו מתגורר בירושלים הקפיד על כך מחשש שמא בזמן הבית לא היה במקומו ישוב ולא הגיעו השלוחים לשם.

ו. קריאת המגילות

הגר"א סובר שמברכים על מקרא מגילה בכל קריאת חמש מגילות. אולם בחו"ל בשום מקום לא בירכו על מגילות. בבריסק ג"כ היו קוראים שה"ש קהלת, רות, ואיכה, אבל לא בירכו רק על מגילת אסתר הגם שהיה להם מגילות כשרות בקלף ודיו. גם אצל רבנו הגרי"ז במנין שלו בביתו, לא היו מברכים על המגילות. ועיין חידושי הגרי"ז הלכות ברכות מה שכתב שם בגדרי הברכה.

ז. הטבת חלום

הגרי"ז היה דרכו לעשות הטבת חלום בפני שלושה כמעט בכל יום. והיות שהיה ישן גם בשעות הצהריים לכן היה עושה ההטבה קרוב לשקיעה שיחול גם על החלומות של שינת היום והיה ממחר להספיק לפני השקיעה. [א"ה נראה מזה שלא חשש לענין תענית חלום] כמדומני שגם בשבת היה הגרי"ז מטיב את חלומותיו. אך ביו"ט שהיה נשיאת כפיים איני זוכר, דיתכן שהיה אומר היה"ר שבברכת כהנים ולא הוצרך להטבת חלום.

אבי שהיה מקורב ושכן של הגרי"ז היה עושה לו את ההטבה יחד עם עוד שנים אחרים וכשנעשיתי בר מצוה הייתי מצטרף גם כן בכל יום יחד עם אבי ואדם נוסף להיטיב את החלום להגרי"ז. אח"כ כשנעשה הגרי"ד בנו של הגרי"ז בר מצוה היו מצרפים גם אותו.

ח. לחרות עולם

במה שאומרים בתפילה ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם. פירש הגרי"ז דאע"פ שבמשך הדורות היו יחידים מבני ישראל שנשתעבדו, אבל הכלל ישראל כולו לא היו משועבדים כעבדים מיציאת מצרים ואילך. (ימלא פי תהלתך תפילה עמ' תנ"ט)

ט. אמירת נשמת

מטין שהגר"ח לא היה אומר בשבת בשחרית את תפילת נשמת אלא היה מדלג ואומר מיד ברכת ישתבח, ומשום שחשש שבאמירת נשמת שמוזכר שם ענין יציאת מצרים שאומרים ממצרים גאלתנו וכו' יצא בזה ידי חובת מצות זכירת יציאת מצרים, ואין ראוי לצאת המצוה רק בפרשת ציצית שבקריאת שמע כפי האופן שתיקנו חכמים.

אך צ"ע בזה דהלא תפילה זו נזכרה כבר בראשונים, והפליגו מאוד בשבחה ובמעלתה כידוע, וגם הלא יכול לכוין שלא לצאת יד"ח עד שיגיע לפרשת ציצית, וגם הא בלא"ה מזכירין יציאת מצרים בפסוקי דזמרה באמירת ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו. ושמא הגרי"ח דילג גם פסוק זה, אך הלא אומרים ג"כ שירת הים. וכפי הנראה סבר הגרי"ח שבאמירת שירת הים שהוא הזכרת קריעת ים סוף אין יוצאין יד"ח מצות זכירת יציאת מצרים. עיין משנ"ב סימו מ"ז סק"ג דיעות בזה. וצ"ע.

י. הלל בליל פסח

אמר רבנו: בבריסק לא נהגו לומר הלל בברכה בתפילת ליל פסח, ורק בבית הכנסת שנקרא 'בית כנסת הרב', שהוקם ע"י מהר"ם פאדווא זצ"ל, ששם היה המו"ץ השני של העיר מעדת החסידים אמרו הלל בברכה בליל יו"ט. (כ"ת, וראה בקובץ משולחן מלכים פסח עמ' תרכ"ה הע' 391 שהביא רבי"ש המבורגר שליט"א שסיפר לו רבנו שליט"א כע"ז, והוסיף שאינו יודע האם המהר"ם פאדווא הנהיג דבר זה, או שהקהל ביקש ולא מנע מהם).

יא. מכירת חמץ

זוכר רבינו את מכירת החמץ בבריסק שנעשה ע"י מרן הגרי"ז זצוק"ל בצוותא עם הגאון רבי שמחה זליג זצוק"ל, והיו מוכרים שם הרבה חמץ בעין, של מפעלי אטריות וי"ש וכדו'. והגוי היה עומד בפנינת החדר, וכל כמה רגעים ניגש אליו אחד מהם, ואמר לו ברוסית [כנראה ביחס למה שנדברו הרבנים עם הבעלי בתים וכו'] "למכירה אין לזה שייכות", [היינו שכל סיבה שתהי' לא תוכל לבטל את המכירה. (פרי חיים קצ"ט)]

הלכות הפסח

בן ישיבה אם יברך בבדיקת חדרו בישיבה

בן ישיבה אינו שוכר את חדרו, ואין לו שום זכות וקנין בהחדר, הגם שצריך לבדוק, אמנם פשוט שאינו מברך על הבדיקה בחדרו. (שיעורי הגר"צ פלמן שליט"א)

מכירה של סעודת חמץ בערב פסח שחל בשבת

שמעתי מפי רבינו הגאון המובהק רא"ל שטיינמן שליט"א, וכן שמעתי מכמה מגאוני זמנינו שליט"א, דאין למכור לגוי סעודות חמץ המיועדות לאכילה בימי שיש, וש"ק, דאיכא למיחש שהגוי שקנה כל החמץ כולו עלול להתעקש, ולא לתת רשות שיאכלו מחמצו סעודות שיש וש"ק דסוף סוף החמץ כולו שלו, ואין לו שום מחויבות לתת רשות, ולכן צידדו שלא למכור החמץ שאוכלים בסעודות אלו.

והאם כדאי להשאיר במכירה שיחול על מה שנשאר, לכאן יש כאן ברירה. והעירני רבינו הגאון המובהק רא"ל שטיינמן שליט"א בעל אילת השחר כשהצעתיו לפניו בהרחבה צדדי השאלה לדברי תש"ו הרשב"א בתולדות אדם ח"ב סי' פ"ב לחדש בגדר אין ברירה שמוכר אחד משדותיו דקניו לו, יעוין במחנה אפרים הל' זכיה ומתנה (סי' א' ד"ה עוד כתב), ובאמרי בינה חלק התש"ו (סי' י"ב) נקט בפשטות בדעת הרשב"א דמסיק להלכה שהשדה הנבררת קנויה למפרע ללוקח, ובאמרי בינה שם צידד לחדש דהכלל דאין ברירה זהו רק באופן שא"א שיחול המעשה השתא בשעת הברור אבל בההיא דשדה בין השדות שנעשה מעשה הקנין, שמצד המעשה אפשר שיפעול גם לאחר הברור בכסף או בשטר, ויש כאן מעשה שמועיל מכאן ולהבא, מועיל למפרע, וביותר כתב הנהיגות סי' ס"א ס"ק ג' וז"ל ומה נ"ל דלא שייך סברא דאין ברירה רק בדבר דבשעה שהוברר הדבר א"א שיתפס בו להקנין, ואנו צריכין לומר הוברר הדבר למפרע בשעת קנין, אז אמרינן דאין ברירה בדאורייתא, אבל אם בשעה שהוברר הדבר ראוי לחול הקנין אפילו אם אומר מעכשיו מהני הקנין, כיון שיכול להקנות שיהיה הקנין חל דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכול להקנות ג"כ במעכשיו, כמ"ש התוס' יבמות צ"ג, עכ"ל, ועד"ז כתב גם בספר דברי חיים (אויערבאך) חלק יור"ד סי' מ"ג. ועפ"י המבואר נקטו האחרונים גם בההיא דתש"ו הרשב"א, דכיון דאפשר הקנין לחול בשעת הברור לכן מהני גם משעת המכר, והג"ר שמעון שקופ זצ"ל בספרו מערכת הקנינים סי' א' הביא תש"ו הרשב"א דלעיל וכתב וכל הגאונים האחרונים המאורות הללו כולם בחדא שיטה בזה תפסו לדינא בההיא דתש"ו הרשב"א הנ"ל שחל למפרע ממש הקנין על השדה הנבררת לאח"כ והוי של לוקח מעיקרא, והג"ר שקופ ז"ל האריך לדון בדבריהם דאינו מובן דלפי דבריהם בטל כל הכלל דאין ברירה לענין הקנאה יעו"ש במערכת הקנינים סי' ב' ומסוף סי' י"ד ד"ה ובאופן ובס' ט"ז. ולדבריהם י"ל דאף אם נימא דמכירת חמץ יש לדנו כברירה בדאורייתא, שאני הכא דמהני, (הרה"ג ר' יעקב ויינגולד שליט"א בקו' מכירת חמץ כללית לגוי)

פח שיש בו חמץ

מי שיש לו פח אשפה משותף עם אנשים שאינם נוהרים מאיסור חמץ בפסח רח"ל, יפקיר את חלקו בפח, ואז לא יעבור איסור כשאחרים יניחו שם חמץ, ומ"מ המפקיר חלקו יכול להמשיך להשליך אשפה גם בפסח, שהרי הוא כזורק לפח הפקר, ואינו מראה ע"י השימוש שחוזר בו מהפקירו. (אילת השחר בא יב, יט, ויל"ד האם השכנים זוכים ממילא מהפקר ואז צריך רשותם להשתמש בפח)

בירך ענט"י על מצה בער"פ ונזכר שאסור במצה

אחד נטל ידיו לאכילה ובירך ענט"י בער"פ, ונזכר שאסור במצה, והורו לו שאינו ברכה לבטלה כמ"ש בשע"ת סי' קנ"ח מהריטב"א בחולין דאם בירך ענט"י ונמלך שלא לאכול לא הוי ברכה לבטלה. אכן מו"ר הגראי"ל אמר שירחוק תפוח ויאכלנו, דלהגר"א מברכין על טיבולו במשקה. (שיעורי הגר"צ פלמן שליט"א), [ואמר רבנו שיש מחלוקת אם בעינן שיהיה טופח ע"מ להטפח וקיי"ל דסגי בטופח]

הפרשת חלה בברירה

יש הרבה שאינם מפרשים חלה בהמאפיה כי רוצים שהאשה תפריש בבית עם ברכה. ומצוי ע"י שמרוב הטרדות דהכנות ערב פסח שכחו להפריש חלה ורק אחר גמר הסדר נזכרו שלא הפרישו חלה. והדין פשוט שאין יוצאין במצה של טבל ואפילו בטבל דרבנן כדאי בפסחים ל"ה וצריך עוד פעם לחזור ולאכול כזית מצה עם ברכה. אולם יש גאון אחד - ידוע שזה הי' מנהגו של מרן הגרש"י אויערבאך זצ"ל] שמשאיר לעצמו לערב פסח מצה אחת של טבל, ובערב פסח לפני השקיעה "סמוך לבין השמשות" מפרש מזה חלה בלי ברכה, על כל מי שהפרשה הזו זכות היא לו. דהרי סגי בכ"ש על כל העולם, דמה שנוהגין כזית הוא מנהג בעלמא. ואף דבנדרים ל"ו, ב אבעיא לן דאפשר אין תורמין משלו על של חבירו היינו משונו דשמא מצוה ידידה ניח"ל לעשות בעצמו, אבל כאן הא מפרש על מי ששכח ולא יפריש בעצמו עד אחר אכילה שבדודאי ניח"ל שלא יאכל טבל, ושיקיים מצות אכילת מצה, א"כ ההפרשה ודאי זכות היא לחבירו. ואף דבעינן מוקף מ"מ כ' התו' גיטין ל, ב דבשבת ויו"ט שרי שלא מן המוקף, ואף לר"מ דפליג מ"מ ניח"ל לחבר לעבור איסורא זוטא כדי שיציל חברו מאיסורא רבא כעירובין לב, ב, וע' שבת ד, א תוד"ה וכי בתירוץ השני, שיותר לחבר אף כשהוא לא גרם את המכשול ובמ"ב ס' רנד פסק כתירוץ זה. והסכים לזה הגראי"ל שליט"א.

אכן הגר"ח קניבסקי שליט"א פסק בזה ואמר דלכאורה תליא ד"ז בברירה, דהרי אם יהא נזכר אחד לפני הסדר שלא הפריש חלה הרי ילך ויבקש משכן את המצות הצריכים לו, ואחר יו"ט יפריש בעצמו חלה עם ברכה, שהרי אינו יודע שיש אחד שמפריש על כל העולם, ונמצא שלדידה אין זה זכות אלא חובה שעושה ברכה לבטלה. ונמצא שבערב יו"ט עדיין לא נתברר שזה זכות אלא תלוי אם לא יהא נזכר. ואף שחלה בזה"ז דרבנן וקיי"ל בדרבנן יש ברירה, מ"מ כיון שעיקרו מה"ת אין ברירה כמ"ש החזו"א דמאי סי' טז אות י עכ"ד. ע"ש בחזו"א דלהב"י יש ברירה בכה"ג, ולהיש"ש אין ברירה ופסק החזו"א שם כיש"ש.

אכן י"ל עפ"ימ"כ הר"ן בגיטין יג דלכן בקנין מעמד שלשתן מועיל סברת משתעבד אני לך ולכל הבאים מכחך אף שלא נתברר עתה מי הם, משום דכיון שיכול לחול הקנין על כולם ליכא חסרון ברירה, ורק כשהקנין הוא לאדם אחד בלבד ואין ידוע בעת הקנין מיהו זה

נוגע לברירה, א"כ ה"ה כאן הרי משהו חלה יכול לפטור כל העולם אם כולם ישכחו. וכשאמרתי זאת להגראי"ל שטיינמן שליט"א אמר דיש לו טעם אחר דאין כאן חסרון ברירה, דרק בעל מנת שירצה אבא שהסיבה שפועל את החלות לא נתברר זה תלוי בברירה, אבל כאן דמיא לעי"מ שלא ימחה אבא שרק צד ביטול החלות לא נתברר ובזה ליכא חסרון ברירה. (שיעורי הגר"צ פלמן שליט"א)

לצות לבנו לא להסב

שאלה: כשאין די מקום לכל המסובים בשולחן הסדר לעשות הסיבה האם יכול האב לצוות לבנו שלא יסב, וממילא יאכל הבן בלי הסיבה. יסוד השאלה הוא דאיתא בשו"ע או"ח סי' תע"ב סעיף ה' בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו הוא רבו מובהק, ומפ' המ"ב דמסתמא אב מחיל לבניה ע"כ. ולפ"ז אם באמת האב מקפיד שבניו לא יסבו, אסור להסב, וא"כ בנד"ד שיש משפחה גדולה וקשה לכולם לעשות הסיבה האם יש עצה שהאב יקפיד עליהם, וממילא יוכלו לאכול בלי הסיבה, או שמא כיון דכל סיבת הקפידא היא רק בגלל הצפיפות שמא אין זה נחשב לקפידא.

תשובה: כיון שלמעשה אביו מקפיד לא איכפת לן מהי סיבת הקפידא, דשו"ס עכשיו הוא מקפיד ואסור להם להסב, ומי"מ לכתחילה אין לעשות כן, שלא לבטל מהבנים מצות הסיבה, כך הורה הגר"נ קרליץ שליט"א. אמנם רבנו הגראי"ל שליט"א אמר דכיון דקפידתו היא מחמת צפיפות המקום, אין זה נחשב לקפידא (הגרי"א דינר שליט"א קובץ קול התורה סי"ז עמ' רצ"ג)

צריך כונה

יש לעיין במצות ד' כוסות בליל הסדר, בשתה בלא כוונה האם יצא ידי חובתו, האם כיון דהעיקר הוא פרסום הנס לא מהני בלא שיכוין לפרסם הנס, או לא שנא מכל מצוה. (אילת השחר שבת כב, א)

נט"י לכרפס

הביאור"ל בס' תע"ז סי' דייק מהשו"ע לענין כרפס דגם בפחות מכזית צריך נטילה לפירות רטובים, ונשאר בצ"ע לדינא. ואין לדחות דבכרפס מחזיק הבעל הבית כזית ומחלק ממנו, ולכן צריך נטילה, דמ"מ כיון שאינו אוכל אלא פחות מכזית אינו חייב בנטילה, וכן אין לדחות דאין נוטלין לידים אלא כדי לעשות היכר לתינוקות שישאלו, דדבר שאין לו שורש בדין אין עושין אותו כדי לעשות היכר. (אילת השחר טהרות עמ' שמ"ו)

שתי כזיתים

איתא בשו"ע סי' תע"ה סעיף א' ויברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה וכו' ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד. ומפ' הביה"ל ד"ה ויברך הטעם משום דאיכא פלוגתא דיש פוסקים שסוברין שיברך המוציא על השלימה ועל אכילת מצה על הפרוסה ואית דסברי להיפוך, לכך פסק המחבר שאוחז שתייהן בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע משתייהן ע"כ. והטעם שאין מברכין שתי הברכות על אותה מצה פי' תוס' ברכות ל"ט משום דאין עושין מצוות חבילות חבילות.

והעיר הגראי"ל שטיינמן שליט"א דהשו"ע והרמ"א פליגי בסי' ר"ו סעיף ו' במי שבירך על פרי שבידו ונפל והיו לפניו עוד פירות שהיה בדעתו לאכלם, דדעת השו"ע שיברך שוב על הפרי השני ודעת הרמ"א שא"צ לברך. ויסוד מחלוקתם שדעת השו"ע שמברך רק על הפרי הראשון, ושאר הפירות נטפלין אליו, ולכן אם נפל הפרי הראשון מידו לא חל הברכה כלל, ודעת הרמ"א שמברך מתחילה על כל פרי ופרי, ולכך אפי' אם נפל פרי הראשון חל הברכה עכ"פ על שאר הפירות, וא"כ בשלמא לדעת השו"ע ברכת המוציא קאי רק על מצה אחת וברכת על אכילת מצה חל על מצה אחרת, אבל לשיטת הרמ"א ברכת המוציא חלה על כל מה שבדעתו לאכול וא"כ מה הרויח מה שנטל שני כזיתים הלא על הכזית של על אכילת מצה חל גם המוציא וא"כ למה נוטלים ב' כזיתים. (הגרי"א דינר שליט"א קובץ קול תורה עא עמ' ק"ז)

כיצד קונים את המצה

יש לדון באורח בליל הסדר במה יקנה המצה בחג, הרי קנין חצר אינו שייך בבית חבירו ואם כן איזה קנין דאורייתא יכול לעשות כדי שיוכל לצאת ידי חובת מצות מצה. ושמא יוכל לקנות על ידי קנין יד שהוא גם כן קנין מן התורה, אבל לשיטת הגרע"א שכתב בתשובות מהדו"ק סימן רכ"א שרק מה שמונח בתוך היד נקנה על ידי קנין יד, צריך האורח להזהר שכל המצה תהיה בתוך היד, עיין פתחי תשובה אבן העזר סימן קל"ט סק"ד, ובדרך כלל המצה רחבה יותר מהיד.

עוד אמר לי הגאון רבי אהרן לייב שטיינמן שליט"א שאולי בשעה שהמצה היא בתוך הפה יש קנין חצר, שהרי אז הכל נמצא בתוכו עכ"ד, וכן מבואר בשטמ"ק כתובות דף ל' ע"א ששייך קנין חצר כה"ג. (הגרי"א דינר שליט"א קובץ קול התורה מב עמ' קכ"ט)

מרוז מחוץ לתחום

הביאור הלכה סי' תעה ס"ז ד"ה אין חיוב נקט דמותר לומר לנכרי שיביא מצה מחוץ לתחום. ואפשר אף אם לא יביא לו כי אם אחר חצות. ומרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א ביאר לי שרק במצה התיר המשנ"ב משום דספיקא דאורייתא לחומרא [נאכתי הו"ל שבות דשבות במקום מצוה], אבל במרוז לא יקל. (סי' אמירה לנכרי עמ' מ"ח)

לנקות חסה ביו"ט

עלי חסה המוחזקים לנקיים מחרקים ורק לרווחא דמילתא שוטפים אותם, מותר לנקותם ביו"ט גם ע"י ישראל. (שם עמ' מ"ט)

ברכת הנהנין על חרוסת

הא דאין מברכין ברכת הנהנין על החרוסת, ג"כ הטעם הוא משום שהוא טפל להמרור. והנה מצוי שהילדים אוכלים החרוסת בפני עצמו בתורת ממתק. ולכאוי' פשוט שצריך לברך על זה העץ אם זה ניכר או שהכל אם אינו ניכר, דזה לא מקרי דברים הבאים מחמת הסעודה, דרק להמצוה הוא בא כנטפל. והסכים לזה הגראי"ל שטיינמן שליט"א והגר"ן קרליץ שליט"א. ויש לברך על אגוז ופוסטר את החרוסת אף להצד שזה אינו ניכר כמ"ב סי' ר"ב סקמ"ג וסי' ר"ח סק"מ. (שיעורי הגר"צ פלמן שליט"א) [וכן פסק הגרשז"א בהליכות שלמה פסח שאם בא לאכול ממנה בתוך הסעודה ואינו רגיל בכך בשאר סעודות, חייב לברך עליה בורא פרי העץ אם הפירות ניכרים, או שהכל אם הם מרוסקים לגמרי].

שכח יעלה ויבוא בפסח

שכח להזכיר יעו"י בברכת המזון בליל הסדר ונזכר לאחר ששתה את הכוס של ברהמ"ז שהיא כוס השלישית מד' כוסות, הדין הוא שצריך לחזור ולברך שנית ברהמ"ז, ויש לדון האם יברך שוב על הכוס והאם ישתה את הכוס, משום שנראה כמי שמוסיף על הכוסות. ומדי דברי בזה עם מרנן הגראי"ל שטיינמן והגר"ח קנייבסקי שליט"א נקטו דא"צ כלל כוס לברהמ"ז שחוזר ומברך, והגר"ח קנייבסקי שליט"א דימה להא דמבואר בשו"ע סי' קפ"ח סעי' ט' דשלשה שאכלו בשבת ויו"ט ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש ברהמ"ז יברך כל אחד בפני עצמו כיון דידי זימון כבר יצאו וה"נ יצאו ידי חובת כוס של ברהמ"ז בברהמ"ז שבירך בראשונה. [וראה בהליכות שלמה עמוד שיי"ג מה שהעירו בדברי הגר"ח] והגראי"ל שליט"א הוסיף דהרי ברהמ"ז שבירך בראשונה אינה ברכה לבטלה ועלתה לו אלא כיון שחסר הזכרה צריך לברך שנית וכיון שכבר יצא ידי עיקר ברהמ"ז יצא גם ידי חובת כוס של ברהמ"ז וכשחוזר ומברך ברהמ"ז אי"צ כלל כוס לברהמ"ז שחוזר ומברך עכ"ד. (הגר"א שטראוס שליט"א בק' אבני ציון עמ' קג)

אכילת מצה כל שבעה

יש לדון לדברי הגר"א שמקיימים מצוה באכילת מצה כל שבעה, האם מקיים המצוה רק באוכל כזית מצה. וכן יש לדון מה יהא באם יאכל שני כזיתים, האם מקיים שתי מצוות. כמו"כ אם אוכל פחות משני כזיתים האם מקיים שתי מצוות. דהיינו, האם נמדדת המצוה רק בשיעור אכילה שזהו כזית דוקא. או עצם אכילתו זוהי מצוה, ורק בכדי שיקבל שם אכילה צריך לפחות כזית, ושוב מצטרף לאכילתו כל שיעור נוסף שאוכל. ושמעתי מידידי הגר"ב קנייבסקי שליט"א, ששמע מהגראי"ל שטיינמן שליט"א, שנקט כדבר פשוט, שרק בשיעור של כזית מקיים המצוה של אכילת מצה אף בכל שבעה, וכשאוכל יותר מזה אולם פחות מכזית נוסף אמר שאינו מקיים כלל מצוה. (הגר"י גולדברג שליט"א בס' דביר קדשו פסח עמ' תלט, וראה עוד מה שהביאו בהגדש"פ אילת השחר עמ' ר"א)

הזכרת מוריד הטל ביחיד

אשה שבעלה בא מביהכ"נ ואמר לה שצריך לומר במוסף מוריד הטל, והתפללה ושכחה ואמרה מוריד הגשם, ודינא הוא דאסור להזכיר גשם, אם הכריז הש"ץ קודם התפילה. והשיב מו"ר הגראי"ל שליט"א דזה גופא שאמר לה לומר מוריד הטל הוי כהכרזה, ומ"מ לא תחזור להתפלל דספק הוא אם אשה חייבת בכלל בתפילת מוסף כמש"כ המשנ"ב סי' ק"ו סק"ד (הגר"צ פלמן שליט"א)

מצה מחדש

הגר"א אלפא זצ"ל כתב: הגר"א היה נוהג לאכול מצה מחדש בימים האחרונים של פסה, להראות דביום ב' ש"פ של פסח הותר חדש. אולם הבית הלוי לא אכל מחדש כל ימי הפסח לא כהגר"א. וביאר הגר"ח ז"ל טעמו דהנה באמת לעולם צריכים במצה לביטול ברוב משום החשש חמץ היינו הקמח שנשאר על המצה, וא"כ אם המצה חדש הוא נמצא דקודם הפסח לא נתבטל ברוב החמץ משום דאיסורים אין מבטלים זה את זה, וא"כ נהי דבימים האחרונים של פסח כבר הותר החדש, אבל איסור חמץ נשאר עתה דבפסח חמץ לא נתבטל ונמצא דמצה חדש צריך להיות אסור כל ימי הפסה, דעד היום הזה אסור מטעם חדש ואחרי כן אסורה מטעם החשש חמץ שעליה עוד מקודם הפסח. וזה אין להקשות דאין שייך לומר איסורים אינם מבטלים זה את זה דהלא קודם הפסח עדיין חמץ אינו אסור וא"כ ליכא כאן איסורים המבטלים זה את זה, ד"ל דממ"נ הוא דאם שייך ביטול, עליה דין ביטולו א"כ שייך נמי לומר דזו הדין א"א להיות בטל מצד דאיכא כאן עוד איסור ואיסורים לא מבטלים זא"ז אולם הגר"א שאכל י"ל חדא מתרי טעמי א' שהדין נפסק דאיסורים מבטלים זא"ז. ב' דהגר"א לא חשש כל כך שבמצה יהא צריכים עוד לביטול ברוב עכ"ד.

והעיר רבנו שליט"א דלכא"ו קודם פסח אין החמץ מוגדר איסור, ולכן בטל בששים ואינו כלום, ואינו כביטול ברוב ששם המיעוט נשאר רק שבטל ברוב, אבל הכא בטל בששים וכמאן דליתא דמי, וממילא אף בפסח אינו חוזר וניעור.

ואמר הגר"ח קנייבסקי שליט"א דמ"מ יש זמן בערב פסח דמחז גיסא איכא איסור חמץ ומאיך גיסא בטל בששים, אבל זה לא בטל בששים ואע"פ שעד עכשיו היה מותר החמץ מ"מ שוב חוזר וניעור האיסור ואין הביטול בששים כמאן דליתא וע"ע במשנ"ב סי' תמ"ז סקכ"ה שכ' כע"ז. (קובץ דרור יקרא עמ' תק"ס)

הגוי שאכל מהקרבת פסח

כתב בקובץ שיעורים פסחים אות ו' דמה שנהרג הגוי שאכל קרבן פסח, דכיון דאיכא אגן סהדי דה"י מקח טעות במכר ונשאר החלק שאכל העכו"ם ברשות ישראל, הוה העכו"ם גזלן ועכו"ם נהרג על גזילה. והגראי"ל שטיינמן שליט"א אמר דישב זה לא א"ש להשיטות דגם קק"ל לאו ממון בעלים הוא עכ"ד. והיינו דאע"ג דבפסח נתנה התורה זכות למנות ע"ז מנויים, מ"מ לאו ממון הוא וכדמוכח בפסחים צ' ע"א דבממנה זוכה על פסחו ל"ה אתנן, אלא לרבי דס"ל לר' אושעיא שם דבפסח משייר איניש ע"ש בסוגיא. והגר"י אלשיך זצ"ל הוכיח יסוד זה בא' משיעוריו גם מהירושלמי פסחים פ"א ה"ד דאיתא שם דלר' זעירי חשיב ק"פ קרבן יחיד ועושה תמורה ואיירי גם לאחר שנתמנו המנויים וכ"כ בפ"י הרידב"ז שם דקאי גם לאחר המינוי ע"ש דאינן נחשבים בעלים ע"י המינוי. (חיי בנימין עמ' רס"ה, וע"ע בהגדש"פ מש"כ בזה)

זכירת יצ"מ מצוה דהז"ג

בספר שאגת אריה סי' י"ב חידש, שאף שמצוות זכירת יצ"מ נוהגת ביום ובלילה, אפ"ה הר"ז נחשב ממצוות עשה שהזמן גרמן ונשים פטורות. ועיקר סברתו היא שחיוב היום מחייב זכירה ביום בלבד ומשעבר היום פקע מחיוב זה ומתחדש עליו חיוב חדש חיובא דלילה להכי הוי מ"ע שהזמן גרמן. וזה דלא כהפוסקים שסוברים שנשים חייבים בזכירת יציאת מצרים, ע"י או"ח סי' ע' ובמשנ"ב שם. ויש לעיין על חידושו זה מאי שנא ממ"ע של תפילה שכתב הרמב"ם פ"א מהל' תפילה ח"א וה"ב שחיוב תפילה הוי מצוות עשה להתפלל כל יום ולפ"ז מ"ע של תפילה הינה מצוה שמתחדשת כל יום בפני"ע ואחר שהתפלל ביום א' לא חל עליו חיוב תפילה עד יום ב' ואפ"ה אי"ז נחשב זמ"ג כיון דסו"ס הר"ז מצוה שנוהג תמיד, וא"כ יש להעיר מאי גרע מ"ע דזכירת יצ"מ שמתחדש כל עונה חיוב חדש, עונת יום מחוייב בזכירה ביום ועונת לילה בזכירה דלילה, הא סו"ס הר"ז מצוה שנוהג תמיד ומ"ש ממ"ע דתפילה וצ"ע.

והשיב רבינו שליט"א דחלוק במהותו מעשה דתפילה דמצינו שאמרו ולואי שיתפלל כל היום, ז"א שבעצם יש מקום לחייב תפילה תמיד אלא שנתנו שיעור של לכל הפחות פעם ביום, ולכן אי"ז נחשב שהזמן גורמו, משא"כ מצוות עשה דזכירת יצ"מ הזמן גורם החיוב, דעונת יום מחייב זכירה לעצמו ועונת לילה מחייב זכירה לעצמה, ובכה"ג ס"ל להשאג"א דחשיב שזמן גורם, אבל בתפילה על אף שחיובו הוא שלפחות יתפלל כל יום מ"מ ביסודו חשיב חיוב תמידי של תפילה. (קובץ יהודה לקדשו)

ספירת העומר

כונה בספירת העומר

אחד שלמד במוצאי"ט הלכות ספירת העומר קודם מעריב וקרא בסי' תפ"ט ביום הראשון אומר היום יום אחד בעומר, ויל"ע אם יכול לחזור ולברך דהרי מבואר בס"ד דאף בלא כוונת ספירה כגון שאומר לחבירו היום כך וכך בספירה אין יכול לחזור ולספור עם ברכה. והשיב מו"ר הגרא"ל שליט"א דהכא שפיר טפי, דאין כאן כוונה לומר כמה היום והוי כמתעסק בעלמא כמו הלומד הריני נזיר דאין זו קבלת נזירות, ולכך יכול לחזור ולברך. ויעויין בכף החיים סי' תפ"ט ס"ק כ"ט דכ"כ מטעם אחר. (שיעורי הגרבי"צ פלמן שליט"א)

נסתפק אם דילג פעמים

בשו"ע סי' תפ"ט מבואר דבספק דילג יום, סופר שאר הימים בברכה. ויל"ע בנסתפק על ב' ימים כגון חמישי ועשירי, דאולי גרע דיש כאן עוד ספק לפטור, והשיב מו"ר הגרא"ל שליט"א דגם כה"ג יש כאן שם ספק אחד שמא לא שכת, ואת"ל שכת שמא אין הימים מעכבין זא"ז. (שיעורי הגרבי"צ פלמן שליט"א)

קטן שהגדיל בתוך ימי הספירה

בסי' תפ"ט כתב השע"ת בסק"כ דקטן שהגדיל בתוך ימי הספירה אם לא ספר קודם שהגדיל, יספור מכאן ואילך בלי ברכה, דיש לחוש להשיטות דכולהו יומי מצוה אחת הוו ומעכבי ספירת הימים זא"ז, אבל אם ספר גם קודם שהגדיל, כיון שהיה מחויב מדין חינוך לספור יכול להמשיך ולספור בברכה אף אחר שהגדיל.

והנה להשיטות דספירה בזה"ז הוה מה"ת אי"כ אחר שהגדיל צריך לחול עליו חיוב מה"ת והספירה שבקטנותו אינה מצטרפת לכאורה לזה, ולשי' זו כשיגדיל לכאורה לא יברך, ומ"מ יספור בלי ברכה לחוש לשי' דכל יום מצוה בפני"ע, אלא דהרבה פוסקים ס"ל דספירה בזה"ז מד"ס וכ"ד השו"ע בס"ב, ועכ"פ ס"ס איכא שמא כל יום מצוה בפני"ע ושמא ספירה בזה"ז מד"ס ושפיר מצטרפת הספירה שקודם שהגדיל, ולכן יכול לברך.

ושמעתי ממו"ר הגרא"ל שליט"א לדון דכשנעשה גדול באמצע ימי הספירה פקע מיניה חיוב חינוך, וחייל עליה עיקר חיוב ספירה, וכיון שזה באמצע אי"כ אי הכל מצוה אי"כ ל"ש שיתחייב עתה מדינא לספור באמצע ימי ספירה, וכן צ"ע אם יש דין חינוך רק על מקצת הימים שהוא קטן. (שיעורי הגרבי"צ פלמן שליט"א)

דינא דשומע כעונה בספירת העומר

הנה הרא"ש בשלהי מס' פסחים הביא להך דרשא דוספרתם לכם וכתב וז"ל: פירוש מדלא כתיב וספרת לך כדכתיב גבי שמיטה והתם הספירה בב"ד שהיו מברכים בכניסת השנה אבל וספרתם לכם משמע ספירה לכל אחד ואחד ממחרת יו"ט. ומשמע לכאורה דס"ל דהך דרשה אתיא למימר דחיובא דספירה הוא על כל יחיד ויחיד ולא רק על ב"ד, אבל לא למעוטי לדון שומע כעונה. מיהו שם בפסחים בפ"ק ס"י עמד הרא"ש במה דמצינו חילוק במטבע הברכות, דיש ברכות שתיקנו בעל ויש מהן שתיקנו בלמ"ד, ובשם הריב"א כתב דמצוה דאפשר לעשות ע"י שליח מברך על אבל מצוה שהוא בעצמו צריך לעשותה צריך לברך בלמ"ד וכו', ועל ספירת העומר לפי שנהגו שש"צ מברך להוציא את מי שאינו יודע לברך לכך מברכין על ע"ש. והנה אי נימא דיש דין שומע כעונה בספה"ע צ"ע דמאי ק' ל' מספה"ע, הא דמי ממש למגילה דמברך בעל לפי דשייך לעשותו ע"י שליח מדינא דשומע כעונה, וכדמוכח שם ברא"ש דמה"ט מברך במגילה בעל, ומשמע דס"ל להרא"ש ז"ל דליכא דין שומע כעונה בספה"ע. וכ"מ בר"ן דכתב ג"כ לחילוק הריב"א דמצוה שא"א לעשותה ע"י אחר מברך בלמ"ד ושאפשר לעשותה ע"י אחר מברך בעל, והק' וז"ל ואיכא תו למידק ממה שאנו מברכין על ספירת העומר שאי אפשר להתקיים ע"י אחר, ואיכא למימר שכיון שכבר קרב העומר והן מונין ממנו ולא מונין לו תקנוהו בעל עכ"ל. והנה לכאורה צ"ב בתי הרא"ש שתי' דלפי שנהגו שש"צ מברך בקול רם להוציא את מי שא"י לברך לכך מברכין על, דלמשנ"ת צ"ל דמייירי דהשומע א"י לברך אבל יודע לספור, וזה דוחק, ותו דהרי מטבע הברכה נקבע לפי צורת המצוה וכיון דהמצוה דהיא הספירה א"א לה להתקיים ע"י אחר אי"כ צריך לכאורה לברך בלמ"ד, ומה נפ"מ במה שנהגו שש"צ מברך ומוציא בברכה לאחרני.

שוב שמעתי מהגאון ר' אהרן ליב שטיינמן שליט"א לתרץ באופן אחר, דבאמת ס"ל להרא"ש דאיכא דין דשומע כעונה גבי ספה"ע, וכוונת הרא"ש במשי"כ לגבי מטבע הברכות להקשות על מה שכי' קודם וז"ל ולהדליק נר של חנוכה אע"ג דאפשר לעשות ע"י שליח אורחא דמילתא הוא שכל אדם מדליק בביתו מפני חביבות הנס וכן נר של שבת ע"כ, ומבואר דאף דמעיקר הדין הי' צריך לברך בנ"ח בלשון על מ"מ כיון דכל אדם מדליק בביתו לכן מברכים בלמ"ד, וע"ז הק' הרא"ש ועל ספירת העומר וכו', וכוונתו דהא גם ספירת העומר אף דאפשר ע"י שליח מ"מ כיון דהמצאותה הוא דכל אי' סופר לעצמו אי"כ הי' צריך שיברכו בלמ"ד כמו בנ"ח ונר שבת, וכי' ע"ז לפי שנהגו שש"צ מברך להוציא את מי שאינו יודע לברך לכך מברכין על עכ"ל, וכוונתו דרק באופן שגם הברכה וגם קיום המצוה עושה כאו"א בפני עצמו מברכים בלמ"ד אף דאפשר גם ע"י אחר, אבל באופן שרק את המצוה נוהגים לעשות כאו"א לעצמו אבל את הברכה עושים ע"י אחר כמו שנוהגים בספה"ע שהשי"ץ מברך וכו' ככה"ג לא מברכים בלמ"ד כשעיקר המצוה אפשר ע"י אחר. (כתבי הגרבי"צ פלמן שליט"א בסי' מצות ספירת העומר עמ' שלי"ט)

יום ראשון לעומר

מי שאמר היום יום ראשון לעומר, ולא אמר יום אחד לעומר, השיב רבנו שיוצא יד"ח. (אג"ד ח"י עמ' לח)

ספירת מספרים

יליע להצד דמהני ספירה בכתב, אם כתב מספרים לחוד כגון 26, אם זה נחשב ספירה או שצריך לבטא את מספר הימים בלשון שיכתוב ששה ועשרים דרך באמירה כה"ג אומרים עשרים ושש, אבל בכתיבה כזאת צ"ע דלא כתוב בזה עשרים ושש דזה רק רמז וסימן שמי שקורא מספרים אלו צריך לומר עשרים ושש אבל לא כתוב כאן עשרים ושש.

ואם יספור בלשון שלא מדברים במדינה הזאת שנמצא בה לא נחשב ספירה, וכמ"ש המ"ב בסי' ס"ב לענין ק"ש. (אילה"ש שבת ע"ג.)

ענינו של מועד

קריאתה זו הלילא

בגמ' מגילה י"ד פליגי אמוראי בטעמא דאין אומרים הלל בפורים ולדעת רב נחמן הטעם הוא משום דקריאתה זו הלילא ופי' רש"י ד"ה בין דקריאת המגילה היא במקום ההלל וכן הביא הרמב"ם טעם זה להלכה פ"ג מהל' חנוכה ה"ו.

ויל"ע דהנה בליל פסח קורין את ההלל בסדר ההגדה וקשה אמאי קורין גם את ההלל נימא קריאה של ההגדה שיש בה סיפור הנס של יצי"מ זוהי הלילא ויהא סגי בקריאת ההגדה לבד בלא הלל.

וכשנצטעני קושיה זו לפני מרן הגרא"ל שטינמן שליט"א אמר דישנו הבדל וחילוק גדול בין מגילה להגדה של פסח ומשום דמגילה יש לה דין של כתבי הקודש ולכן גם קורין לזה קריאת המגילה כקריאת התורה והנביאים, ובוה אמרו דכיון דכך תקנו חז"ל לפרסם הנס דוקא באופן הזה של קריאת המגילה כצורתה ולא באופ"א, לכן יש למגילה כח ותוקף שתחשב גם כאמירת ההלל, משא"כ הגדש"פ על אף שמקורה קדוש ובנויה על דרשות חז"ל אבל אין דין להגדה דוקא את הנוסח שכתוב בה כדי לקיים מצות והגדת לבנך אלא לפי דעתו של בן אביו מלמדו כמוש"כ הרמב"ם פ"ז מהל' חו"מ ה"ב ל"ש לומר בזה זו הלילא. (הרב א"ש פרידליס שליט"א עומקא דפרשה פסח תשס"ט)

מהי העצה לקיים כראוי מצות והגדת לבנך

שאלו לרבנו: מהי העצה הנכונה להצליח להחדיר כראוי לבני הבית את ענין ליל הסדר והגאולה. ענה: אין לדבר זה עצה חיצונית, אלא אך ורק ע"י שהאב עצמו מתרומם ויש לו השגה בגדולת הנסים ומהות יציאת מצרים שעל ידה יצאו לחרות עולם וקבלנו התורה ונבחרנו לעם סגולה, ולכן זו העצה היעוצה, להתבונן לפני החג בכל זה ולהתעלות בעצמו, ועי"ז יוכל להשפיע לבנו. (כ"ת)

התשובה למה נשתנה

אמר רבנו, הילדים שואלים ד' שאלות, ומה עונים להם, והסביר שאומרים להם שכיון שהיינו עבדים והוציאו ה' ממצרים, מצווים אנו לעשות כל מצוה שאומר לנו, בהיותנו עבדי ה', והוא ציוה לנו לעשות את כל הדברים שראיתם לכן אנחנו עושים אותם. (כ"ת)

באזני בנך ובן בנך

כתיב בקרא בפרשת בא (פרק י' פסוק ב') ולמען תספר באזני בנך ובן בנך, וצ"ב מה צ"ל באזני הרי פשיטא ששומעים סיפור באזניים ועי' רמב"ן. והנה למ"ד במכילתא (להלן י"ד כ"ח) שפרעה טבע בים, א"א לפרש דלמען תספר הכונה לפרעה, והאבן עזרא כתב למשה ידבר וכו', ולפי"ז יל"ע אם כונת הפסוק שיהי' מה לספר, או שכתוב כאן חיוב לספר, (והעירו שאם כתוב כאן חיוב לספר י"ל שכתוב באזני ללמד שמצוה לספר דוקא בפה) ומסתבר שלא כתוב כאן חיוב לספר, שהרי כתוב בפסוק גם בן בנך ולא מצינו חיוב לספר סיפור יצי"מ לבני בנים, ובאמת בהגדה של פסח כמעט לא מוזכר מעניני המכות.

ובפנים יפות כתב שהכונה שמחויב כל אחד להזהיר לבנו שגם הוא יספר לבנו עי"ש, וצ"ב שהרי אם מצוה לספר לבנו, ממילא בנו גם חייב לספר לבנו שלו, ולמה זה טעם דמשו"ה צ"ל ובן בנך.

והבעל הטורים כתב באזני בנך ובן בנך שעד כאן רחמי האב על הבן עכ"ל, וכונתו שלדורות אלו שאדם מרחם עליהם הוא מספר את קורותיו, שידעו דלולא הצלתו הם לא היו באים לעולם, אבל לדורות היותר רחוקים ממנו שלא כ"כ קרובים ללבו ואינו מרגיש את קירבתם ומצבם הוא לא מספר להם על הצלתו, ועי' תוס' בבב"ב קכ"ח א' (ד"ה לית הלכתא כמר בר רב אשי) לענין לפסול לעדות שזה רק לבן בנו ולא יותר, כיון דאיפלג דרא כ"כ. (אילת השחר בא י, ב)

הרי זה משובח

רבנו הגרא"ל שטינמן שליט"א שאל, הנה במשנה פאה אמרו כמה דברים שאין להם שיעור הפאה והביכורים וכו', ולא הזכירו את מצות סיפור יציאת מצרים שאין להם שיעור, כי אמרו כל המרבה לספר הרי זה משובח.

ואמר הגרא"ל לבאר שאין להם שיעור דמתניתין הם בדברים שכלל שיוסיף יקימנה תגדל עוד המצוה, כגון פאה, וביכורים, שכל מה שיוסיף בהם מצוה אית בהו, אבל מצות סיפור יציאת מצרים אחר שסיפר כבר יצא חובת המצוה, וההוספה היא רק בכלל ענין של הרי זה משובח ולא עצם המצוה.

ורבינו הגר"ח שליט"א העיר דלכאורה יש לומר גם במצות סיפור יציאת מצרים כל ריבוי הוא כמו המצוה של פעם הראשונה ממש כי אין שיעור לסיפור. ועל עצם השאלה אמר הגר"ח ליישב שכבר כתבו המפרשים דתנא ושייר. ועיין מה שכתב רבנו הגר"ח שליט"א בספרו שערי אמונה על מסכת פאה פ"א מ"א עוד מצוות שהתנא במשנה לא מונה, ועי' שם גם בתויו"ט ובמפרשים לגבי כמה דברים. מכתבי הר"ג הוניגסברג שליט"א. (שיח הפסח עמ' נ"א)

ארמי אובד אבי

איתא בגמ' שבת פ"ט מאי הו' סיני הו' שירדה שנאה לעכו"ם עליו, ופירש"י ד"ה שנאה לעכו"ם שלא קבלו בו תורה ע"כ. ומתבאר דהר סיני נקרא בשם זה, משום דשם ירדה שנאה לעכו"ם כלפי ישראל כיון שלא קבלו את התורה.

וקשה דהרי לפני כן כבר היה שנאה של לבן, ועשיו ליעקב. ואמר לי הגרא"ל שטינמן שליט"א דשנאת לבן ועשיו ליעקב היתה שנאה פרטית כלפיו, אבל בהר סיני ירדה שנאה לכלל ישראל כעם. ושאלתיו שאומרים בהגדש"פ ולבן ביקש לעקור את הכל ומשמע דשנאתו כלפי הכלל. והשיב דשנאת לבן היתה כלפי יעקב, אלא שצאצאיו הם חלק ממנו, וכולם כלולים בו. ומדויק כן בלשון הפסוק ארמי

אובד אבי, דבעצם רצה לאבד את יעקב אבינו וזרעו נכלל בו, ומה שפרעה שנה לעם ישראל, היה מפני החשש של פן ירבה, ונוסף גם הוא על שונאנו ונלחם בנו ולא משום היותם עם ישראל. (הרב אי"ש פרידליס שליט"א עומקא דפרשה פסח תש"ע)

לבו הכבד של פרעה

במד"ר ט, ח איתא מה הכבד כועס אף לבו של זה נעשה כבד עכ"ד. אי הגיע לשוויץ בשנת תרצ"ט וסיפר כי הפרופסור של המוזיאון מלונדון שנמצאים בו הגופות החנוטים של מצרים, אמר דכשעסק בגופו של פרעה, ראה שלבו עשוי מבשר כבד והשתומם, וא"ל את המדרש הנ"ל, ובאמת למ"ד במכילתא שפרעה נטבע בים הרי לא חנטו אותו, ולמ"ד שנשאר חי י"א שמלך אח"כ בנינו, ע"י פרקי דר"א פרק מ"ג. ואולי אח"כ חזר למצרים וחנטוהו שם. (אילת השחר שמות ז, י"ב)

הרחמן הוא נחילנו ליום שכולו ארוך יום שצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ויהי חלקינו עמהם

אמר רבנו: זו תפילה גדולה מאוד, ולא מתפללים אותה כ"א פעם א' בשנה, והטעם שבליל הסדר אומרים אותה, כי אדם נהי' גבוה מכל הסדר והמצוות הרבות, מהאמונה ומהסיפור יצ"מ, ואפשר לבקש דבר כזה גבוה. אולם אדם צריך לדעת שלא מגיע לו כלום, וכל מה שמקבל זה חסד ה'. (כ"ת) וזה הרחמן היחיד שאומר בליל הסדר, דמנהגו לא לומר הרחמן בשבת ויו"ט.

עבודת ימי הפסח

שאלו את רבנו מה הדבר שצריך להתחזק בו בימי הפסח. והשיב, לחזק ההתבוננות בהשגחה פרטית. ומרבה רבינו שליט"א לדבר ולספר מה שיכול כל א' וא' לראות בימי חייו האיד שההשגחה העליונה מכוונת את דרכו, והכל מסודר משמים בתכלית, בין לטוב ובין ח"ו, ואין לו לאדם רק להתפלל אליו ית"ש ולקוות לטוב. והוסיף רבינו: פעם היה יותר בטחון, ולמשל בנישואינו [באמצע המלחמה] לא הי' לי פרוטה, ולא לאשתי פרוטה.. (פרי חיים 23)

חג חרותינו

בפרשת יתרו כתוב וישמע יתרו את כל אשר עשה אלקים וגו'. ופרש"י מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. ובהמשך כתוב בפסוק (פסו"ט) ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' וגו'. ופרש"י טובת המן והבאר והתורה ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא הי' עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא.

וצריכים להבין למה יציאת מצרים גדולה מכולן הרי הנס דקריעת ים סוף הוא שינוי הטבע ומופת גדול מאד מה דנחלק הים ונצבו כמו נד נזלים וכלל ישראל עברו ביבשה והמצריים נכנסו וטבעו בים. וכן המכות שהוכו המצריים היו מופתים עצומים שלא כדרך הטבע ולמה מה שיצאו ממצרים גדולה מכולם.

ויתכן, דהנה כלל ישראל היו משועבדים במצרים בשיעבוד היינו שהעבדות בחומר ובלבנים והיו בצער וסבל גדול אם לא השלימו עבודתם, וכתוב בפסוקים שהקב"ה ראה בעינים, והוציאם, אמנם ענין יציאת מצרים לא הי' רק לזה, אלא הוצרכו לזכות לצאת לחירות עולם, ולא רק משום שהוצרכו להגיע אח"כ למתן תורה, אלא עצם יציאתם ממצרים משמע שהי' דבר מופלא וכמשי"כ רש"י שזו גדולה על כולם. כתוב שבזמן שבניי עברו את ים סוף והמצריים נטבעו מלאכי השרת קיטרגו מה נשתנו אלו מאלו דגם אלו עובדי ע"ז, דאע"פ שבני לוי לא עבדו ע"ז מ"מ על חלק גדול מהכלל הי' אפשר לטעון הללו עובדי ע"ז, דהמלאכים אמרו את האמת.

והנה רש"י ב'פ' בא י"ב ו' מביא שהקב"ה הקדים לצוותם על לקיחת הפסח, דכתיב ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנה' ואת ערום וערי', ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה, אמנם אע"פ שהתקדמו קצת אבל בכל זאת עדיין היו במצב גרוע, וכמשי"כ הספרים שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה ולולא שיצאו אז היו נשקעים לגמרי, ולא הי' שייך גאולה וחירות, ויצאו ברגע האחרון, דאין המכוון בחירות רק שלא להיות משועבד, אלא לחירות הנפש, וכדתנן באבות פ"ו מ"ב חרת על הלוחות אל תקרא חרות אלא חירות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, ולזכות לחירות צריך להיות אדם מרום, ואיך אנשים ששקועים בחומר ולבנים ורובם עובדי ע"ז יכולים לזכות לחירות, דכמו שיש חוקי הטבע כך יש חוק שלא שייך להיות דרגת בן חורין כששקועים במ"ט שערי טומאה דצריך להיות אדם מרום.

והנה איך יתכן להיות חירות כשנמצאים במ"ט שערי טומאה הרי זה תרתי דסתרי דאע"פ שאפשר להפסיק לעבוד עבודת פרך אבל לא זו התכלית התכלית דיציאת מצרים היתה לזכות לחירות לגאולה שלמה ולגאולה עולמית וכמשי"כ המהר"ל דכל הגאולות אח"כ הם כתוצאה מהגאולה הראשונה. וכיון שהשישים ריבוא עדיין לא היו בדרגת חירות גם לאחר שקיימו מצות הפסח והמילה ורואים דלאחר יציאת מצרים הוצרכו להמתין מ"ט יום עד מתן תורה והרמח"ל מפרש שבכל יום הוצרכו לתקן שער טומאה אחד, ומ"ט יום הוצרכו לנקות הטומאה וכל השייכות לזה הרי דביום הראשון כשיצאו עדיין היו בהתחלה ואיך זכו לחירות.

ומשום כך הנס דיצ"מ גדול יותר משאר הדברים דאת הנס של ים סוף יתרו הבין שהי' חשבון משמים לעשות נס להצילם ולמצריים הרשעים מגיע עונש להטבע. ובמצרים נעשו במכות שלא כדרך הטבע אבל לזכות לחירות אמיתית שצריכה להביא למתן תורה לקיום ואתם תהיו לי ממלכת כהנים לזכות לויוצא את עמו ישראל מתוכם לחירות עולם איך יתכן במצב ששקועים במ"ט שערי טומאה הרי זה תרתי דסתרי. ובקרי"ש שהי' ז' ימים לאחר שיצאו ממצרים עדיין הי' קיטרגו דמלאכי השרת הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז וא"כ לא היו ביום הראשון במצב שצריך ולכך טען יתרו דנס שבטבע אפשר להבין אבל נס שהוא בחוקים דלמעלה מהטבע הוא לא נס רגיל שהקב"ה עשה שינוי כזה והוציאם ממצרים ולכן זה גדולה מכולם. (ימלא פי תהלתך ח"ב עמ' תקי"ד)

להרגיש את הסיפור

הנה רש"י בברכות ד' ע"ב כתב בשם ירושלמי מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהי' אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצחו בתשבחות וקולסין של יציאת מצרים ומתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו עכ"ל. חזינן מזה דכשאחד אומר איזה דיבור צריך לחיות חי במה שאומר,

וכשאומר את ענין הגאולה הוא צריך להתרגש ולחיות בזה הרגש של גאולה ולהרגיש עד כדי לקבל עבדות, ותפלה שאחרי קבלת עבדות זה תפלה אחרת, וכל מיני שבחים עדיין לא עושה השפעה כ"כ של רגש עבדות ממש.

ויש לדעת שכל דברי חז"ל בנויים על האדם שהוא חי ומתנהג כמו שצריך להיות, ודרגת האדם צריך להיות שירגיש מה הוא מדבר, לא רק שמרגיש פירוש המלות, אלא שכל מה שאומר הוא חי בזה כולו. (ימלא פי תהלתך ח"א עמ' קפ"ד)

שיחת חיזוק לימי הפסח וימי בין הזמנים - עבדות לה'

הנה בע"ע שאינו רוצה לצאת לחפשי בסוף שש שנים אמרה תורה והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם, ואחז"ל בקידושין כ"ב ע"ב והביאו רש"י בחומש ר"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר, מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם. דברי חז"ל האלו ידועים.

הנה יש הרגשים שאולי רק האדם הגדול ביותר יכול להבין, אבל כאן תובעים את העבד העברי שהוא היה גנב או מוכר עצמו, ומיירי באדם פשוט מאד, בכל זאת דורשים ממנו הרגשים כאלה שיתבייש ע"י שיש דלת ומזוזה שהן עדות ששמעו וראו שרוצה הקב"ה שהאדם יהיה עבד אליו, וזה מחייב אותו להיות עבד להקב"ה, כי המציאות הזו מחייבת אותו לכך, ועבדות להקב"ה לא שייך עם עוד עבדות, וכשעושה להיפך יש עליו תביעה. לכאורה, כיצד רוצים מאדם פשוט שיבין את זה. משמע שיכול להבין את זה, כי בעצם הבריאה יש כזה דבר שצריך להבין את זה, ושכל וסברת התורה מחייבים את זה, ומה שאדם לא מבין שצריכה להיות עבדות שלמה זו בושה גדולה, ואע"פ שע"י הרציעה אולי עדיין לא ישיג את עומק חובת העבדות האמיתית שעליו, אלא רק ירגיש בושה מהדלת והמזוזה, אך מ"מ ירגיש את הטעם שהוא צריך להתבייש, ולכן הצריכה תורה שירצע בפניהן.

ויש לנו ללמוד מזה מה שדורשים מהאדם, שירגיש שהוא עבד. דבר זה הוא חוץ ממה שנתן הקב"ה תר"ג מצוות במתן תורה, מלבד חובת קיום המצוות יש ג"כ ענין כללי שהאדם ירגיש שהוא עבד. וזה לא היה לבני נח, אע"פ שהיו בני נח שהרגישו עבדות להקב"ה, אך לא נדרשה מהם עבדות, ולא נתחייבו להרגיש עבדות אלא רק לקיים את המצוות, ודבר זה שדורש הקב"ה מכל יהודי שיהא לו את ההרגש של עבדות נתחדש ביציאת מצרים, וכשעובר על זה, אפי' יהודי פשוט כמו זה שנמכר לעבד, הוא נענש שצריך להתבייש בפני הדלת והמזוזה ולהירצע בפניהן.

וכיון שאנו רואים שנדרש מכל יהודי לחיות עם רגש של עבדות, לא שייך לומר שיש זמנים שהוא עבד ויש זמנים שאינו עבד, אלא צריך לחיות תחת הרגש של עבדות כל ימי חייו, כי אם יש זמנים שאינו עבד ממילא אינו עבד לגמרי, דכמו שזה סתירה להיות עבד לעבדים במה שירגיש עוד קצת עבדות, כך כשאנו מרגיש עבדות במלא מובן המילה ובכל זמן, זו סתירה למה שרוצה הקב"ה מאדם הישראלי, שרוצה הקב"ה מאתנו עבדות.

והנה אנו רגילים לומר שאנו מדברים על דברים שלכאורה אנחנו רחוקים מזה, כי זו דרגה גדולה כל כך, אבל זו היא הדרגה שיהודי באמת צריך להיות, ואמנם היו צדיקים שחיו כל ימיהם בלי להסיח דעת אפי' רגע מהקב"ה, כל רגע ורגע הרגישו בכל פעולה שהם עושים זאת רק בשביל שזה נחת רוח להקב"ה, וכל דבר שנמנעו הוא משום שזה מורת רוח כביכול לפני הקב"ה, ואף פעם לא הסיחו דעתם מהקב"ה, וזו באמת הדרגה שיהודי צריך להגיע אליה. אנחנו אמנם רחוקים מזה, אבל מה אפשר לעשות, כי הרי לפי דרגתנו באמת היו צריכים לדבר על דברים פשוטים, שלא לדבר לשה"ר, שלא לדבר רכילות, לא לגנוב, וכו', דברים פשוטים, והרי אי אפשר לדבר על דברים פשוטים כ"כ, וע"כ צריך לדבר בדברים גדולים, ולמעשה צריך לדעת שלכל הפחות נשאף להגיע לזה, כשאנחנו יודעים שזו התכלית שרוצה הקב"ה מכלל ישראל, מכל אחד ואחד, ובפרט מבני התורה, לכל הפחות עלינו להיות בדרגה כזאת להשתדל לחיות עם עבדות, שכל הזמן הוא עבד, ולא יחשוב עכשיו יש סיבה זו וסיבה זו, ולא יהיה רגע שיאמר עכשיו אני לא עבד, אלא כל הזמן תחת הרגש של עבדות.

והנה בישיבות ובכל מקומות החינוך עושים מעט חופש ויומי דפגרא, אך אל לנו לחשוב שיש זמנים שאז אין עבדות, כי אם חסר אז בעבדות כבר איננו עבד, אלא שמפני הסדרים שיש בחודש זה, אם מפני עזרה לפני פסח או סיבות אחרות, צריך לעשות הפסקה בסדרים, אך במציאות צריך כל אחד להרגיש שאין שום זמן שמשנתנה אלא כל הזמנים הם אותו הדבר, יש עבדות, אלא שיש מצוות, בפסח יש מצה ובחג אחר מצוה אחרת, והכל זה עבדות, חלילה להסיח דעת מזה.

ולכן כאשר עוזבים את מקום הלימוד, עלינו לדעת שלא לחשוב שעוזבים ח"ו את הגמ', לא עוזבים! חייבים להיות כל הזמן תחת ההרגשה של עבדות, להיות עובד ה', כל המעשים וכל הפעולות וכל המחשבות יהיו כרצון ה'. עלינו להשתדל להיות במצב של עבדות, ואין חופש לעבדים! אנו תמיד עבדי ה', ולכן גם בבין הזמנים יש לראות כמה שיותר להיות שקוע בתורה, וכל מה שעושים הוא רק מה שמוכרחים לעשות, אבל יהיה לבו ודעתו כל רגע שהוא עבד להקב"ה, ולא יסיח דעתו מזה. כל אחד ואחד יתחזק בזה, ולהיות מחוזק גם בבין הזמנים, לנצל את כל הזמן לתורה ויראת שמים לעשיית המצוות ולעבדות אמיתית. (קובץ גלאט כ')

התודה והברכה לתלמידי מרן רבנו שליט"א שפתחו בפנינו בעין יפה את אוצרותיהם מדברי מרן רבנו שליט"א בעניני חג הפסח

וראה עוד בדברי מרן שליט"א בעניני הפסח בהגדה של פסח - אילת השחר שיצא לאור זה עתה.

העלון יוצא ללא מטרת רווח, ואפשר לצלם לזיכוי הרבים בלבד.

להערות הארות הוספות מנויים ורעיונות ניתן לפנות keailtarog@gmail.com

לתרומות הנצחות והפצה ניתן לפנות ל 0527680034 בשעות בין הסדרים

לעילוי נשמת הרבנית זלבה גולדה לוין ע"ה בת הר"ר פישל הכהן ז"ל

לעילוי נשמת רבי יאיר שרגא בן רבי אברהם זלה"ה ויינגולד